

A túlélő hagyomány

Hozzászólás az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet vitaindítójához

VISSZHANG - LVIII. évfolyam, 24. szám, 2014. június 13.

A népfront szelleme

„Az alkotmányosságot, bármikor történjen, csak az alkotmányos jobboldal és az alkotmányos baloldal közös műveként lehet és érdemes helyreállítani.” Aligha van olyan ember, aki híve az alkotmányosságnak, és egyúttal abban is reménykedik, hogy az alkotmányosság alapján véget lehet vetni a világnézeti háborúnak, amely huszonöt éve, száz éve, de ha tetszik, kétszáz éve újra meg újra kettészakítja Magyarország társadalmát, és aki ne értene egyet az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet vitaindítójának ezzel az alap gondolatával. Amelyet elsőként Kis János fogalmazott meg nyomban az Alaptörvény elfogadása után. „[A]hogy az ország egyik fele nem veheti el hosszú időre az alkotmányt az ország másik felétől, úgy nem is adományozhat közös alkotmányt az ország másik felének. A közös alkotmány csak az ország két felét képviselő politikai erők összefogásából születhet meg” – mondta a filozófus 2011. április 10-én a Teréz körúti Játékszínben tartott, *A hazug konstrukció* című előadásában. Csakhogy akkor még nem láthattuk olyan szemet vakító világossággal, mint ma, hogy a vágyalom teljesülésének elemi feltétele hiányzik: nincs se alkotmányos jobboldal, se alkotmányos baloldal. Valahányszor nosztalgiával emlegetjük az 1989-es alkotmányt meg az elfogadása révén megvalósult alkotmányos forradalmat, nem szoktuk megemlíteni, hogy ezt a legendává emelkedő szöveget az egyeztető tárgyalások két jól együttműködő szereplője hozta létre: Antall József és Tölgyessy Péter, továbbá Sólyom László, aki az első Alkotmánybíróság alkotmányértelmezései révén tartalmat adott a „láthatatlan alkotmánynak”. A miniszterelnök halálának huszadik évfordulójára készült *hvg*-összeállításban (2013. december 12.) Hont András rég letűnt korszakként írja le a rendszerváltás időszakát, és hozzáfűzi: „Ebben a letűnt korban képviselt egy még régebbi világot Antall József.” Ugyanebben az összeállításban Vágvolgyi B. András, a *Magyar Narancs* egykori főszerkesztője elmondja, hogy 1991 márciusában egy anarchista tüntetésen készült felvételt tettek a címlapra; a Múzeum-kertben jól olvasható az egyik transzparens szövege: „Fasiszta gecí a kormány”. De nem is kell másoktól idéznem. A *Beszélő* főszerkesztőjeként, voltaképpen Kis Jánossal vitázva, többször is leírtam: a kormány ellenzéke vagyunk, de egyúttal ellenzéke vagyunk az Antall által létrehozni szándékolt rendszernek is. Mentségemre legyen mondva, 1993 januárjában, amikor Antall az MDF országos gyűlésén látványosan nekitámadt Csurkának, ellentétben az SZDSZ vezetőivel, valamint Fodor Gáborral, ezt jelentős fordulatnak láttam. „[T]udomásul kell venni, Antall akkor is jobboldali marad, ha elhatárolta magát Csurkától” – írtam *A vihar kapujában* című cikkemben (*Beszélő*, 1993. február 6.). Tölgyessynek a baloldalon nem bocsátják meg, hogy 1998-tól 2006-ig fideszes képviselő volt, hiába írta eközben a legkeményebb elemzéseket a Fidesz és személy szerint Orbán Viktor politikájáról. Az előző országgyűlési választás után előadóként hívták meg a Szabad Európa Társaság összejövetelére (2010. június 8.), de amikor olyanokat mondott, hogy Orbán Viktor érzékenyen viszonyul választói akaratához, többször felszólították, hogy fejezze már be a beszédét. Ezt a gondolatot, hogy hiába ostromozza a Fideszt, csak közénk tartozik, elsőként Tölgyessy nagy publicisztikai ellenfele, Eörsi István fogalmazta meg *Tölgyessy él* című cikkében: „[H]elyenként megsemmisítő bírálata ellenére orrát befogva minduntalan lehajol, hogy elhelyezze csodálatának koszorúit a miniszterelnök immár némelyest csatagos szobrának talapzatára. Mindenesetre most már nem teljesítményét dicséri (erről nem kevésbé lesújtó a véleménye, mint nekem), hanem képességeit: gyorsaságát, elszántságát, taktikai érzékét, karizmatikus hatását”

(*Magyar Narancs*, 1999. január 21.). „A kétharmados többség nem ismer korlátot maga fölött, nincs, amit meg ne tenne. Az alaptörvény többé nem a politika határait húzza meg, hanem a napi politika pusztá eszközévé vált.” Ezt Sólyom László mondta 2012. augusztus 4-én nevezetes aszófői beszédében. Mire Bartus László az amerikai *Népszavában*: „Azzal kezdem, hogy el sem olvasom Sólyom László aszófői beszédét. [...] nem érdekel, hogy ennek a képmutató, köpönyegforgató, jellemtelen embernek mi jön ki a száján.” (*Sólyom szárnyalása*, 2012. augusztus 6.) Bartus persze szélsőséges publicista, de sokan vélik úgy, hogy amikor Orbán Magyarországot fasiszta államnak nevezi, ő fogalmaz kertelés nélkül. Szövetségeseiket keresünk, de csak addig lehetnek a szövetségeseink, amíg hangról hangra ugyanazt mondják, amit mi – ezt jelentette a kommunista népfrentpolitika 1935-től a kommunizmus kimúlásáig.

Az összefogás eszméje

De ki keres szövetségest és mihez? Horn Gyula és pártja számára az alkotmányosság sosem volt igazán lényegi kérdés. A népszavazásról szóló törvényt Horn Gyula módosította úgy, hogy a népszavazás akkor is érvényes, ha azon a választásra jogosultak fele sem vesz részt. Így szavazta meg az ország látványos többséggel a csatlakozást a NATO-hoz, a belépést az Európai Unióba. Pedig az 1989-ben elfogadott törvény alapján, amely az ügdyöntő népszavazás érvényességét ésszerű módon a jogosultak felét meghaladó részvételhez kötötte, egyik népszavazás se lett volna érvényes. Nem is beszélve arról, hogy azt az alkotmánykonceptiót, amelyet lényegében az SZDSZ és a Fidesz alkotmányjogászai hosszú tárgyalássorozat eredményeként alakítottak ki, Horn Gyula közbelépése buktatta meg 1995 tavaszán. A korrupciós botrányokban fulladozó, a Kádár-rendszerrel magát világosan soha el nem határoló MSZP-vel szemben 2004-ben sokan Gyurcsány Ferentől várták a baloldal megújítását. Szereplése, beszédei alátámasztották ezt a reményt: Gyurcsány volt az első szocialista politikus, aki a diktatúra kádári hagyományával egyértelműen szembeállította a demokratikus szocializmus Nagy Imre-i hagyományát. Csakhogy hamarosan kiderült: „[A]mbícióihoz, ígéreteihez, egymást kergető programjaihoz és tervezeteihez képest – mint Révész Sándor írta *Mi itt a probléma?* című cikkében (*Élet és Irodalom*, 2011. május 13.) – kormányzati teljesítménye, reformteljesítménye szánalmas. [...] 2006 őszén, amikor a rendőrség tevékenysége alkalmanként és helyszínenként váltakozva volt nyomorúságos, heroikus és brutálisan törvénytelen, marasztalta, dicsérte és kitüntette, akiket ki kellett volna rúgni, és ezzel magára rántotta a történelemért a politikai felelősséget.”

2013. október 23-án Gyurcsány teljes baloldali összefogást követelt; a tömeg, amelyben nagy számban voltak jelen a Demokratikus Koalíció hívei, olyan hangerővel sürgette az összefogást, hogy Mesterházy Attila alig jutott szóhoz. Január 8-án kilenc vezető értelmiségi üdvözölte az összefogást: megvalósult a szép álmom, valamennyi baloldali csoport közös listával, közös jelöltekkel indult a választáson. Február 12-én nyilvánosságra hozták az Összefogás (később: Kormányváltók) jelöltlistáját: az első öt reprezentatív helytől eltekintve az első harminc jelölt között mindössze három nem szocialista baloldalinak (Kónya Péter, Molnár Csaba, Vadai Ágnes) jutott hely. Egyéniben bejutott még két volt MSZP-s, akiről az eredményhirdetés után tudta meg a szélesebb közvélemény, hogy a DK-t, illetve az Együtt-PM-et képviselik. A nagy Összefogásnak tehát az lett az eredménye, hogy a baloldalt a parlamentben ezután is szinte kizárólag az MSZP képviseli, a másik két párt még frakciót sem alakíthat. 1947-ben Ki kit győz le? volt a kommunista párt jelszava. Most inkább a Ki kit ver át? lett a kérdés: az összefogás hívei azt hitték, a nagy szellemi tekintélyükkel lenyomták Mesterházy Attilát, s talán még akkor is hittek ebben, amikor kiderült, hogy Mesterházy nyomta le a versenytársait. Ez kimondhatóvá tette, hogy az úgynevezett balliberális értelmiség nyilatkozatai mögött nincs se társadalomismeret, se politikai érzék, de még egy csöpp szerénység se. A politizáló értelmiség lángoszlop szerepe anakronizmus: az volt már Petőfi idejében is, csak rá nem hallgattak. Mindezt persze már meggyőzően megírta Prinz Dániel és Vári György (*Menjenek már nyugdíjba!*, *hvg.hu*, 2014. április 15.; *Egy értelmiségi szerep nyugdíjazása, Népszabadság*, 2014. május 9.) „Nincs demokratikus gondolkodás, az emberek zsigerből szavaznak...” – idézi Vári György Heller Ágnes szavait. Az elbűvölő, nagyszerűen vitázó filozófusnő kivételes érzékkel tudja megfogalmazni egy-

egy korszak trendi csacsiságát. 1955-ben Kosztolányi sorsát ajánlotta a magyar írók figyelmébe: erkölcsi nihilizmusa, állította, szétforgácsolta írói tehetségét. 1968-ban a kommunát minősítette a kommunista társadalom családformájának. Nekem személy szerint nincs erkölcsi kifogásom ellene, csak azt tudom, hogy még annyira sem működik, mint a társbérlet. Az 1970-es évek elején, amikor a prágai 68 hatására az európai baloldal ismét felfedezte 1956-ot, Heller, Fehér Ferencsel együtt, arról írt tanulmányt, hogy „a lázadásban lévő tömeg a munkástanácsok létrehozásával visszatért a szocializmus demokratikus tradícióihoz”. Persze amikor ezt írták, még nem sejtették, milyen nézeteket fog hirdetni mondjuk Dénes János munkástanács-vezető 1990 után, a forradalom emlékének védelme pedig a kádárista propagandával szemben ugyancsak tiszteletre méltó cél volt. Azt azonban nem kellett volna elfelejteni, hogy a nemzeti szocializmus is antikapitalista. A kegyes tévedést a szovjet rendszerrel szembe forduló baloldal nagy része átvette – aztán koppantunk is mindahányan. Ha kétséges, hogy az emberek képesek megfontoltan szavazni, akkor jobb a felvilágosult abszolutizmus. Orbán Viktor is így gondolja. Csak ki szól, ha az abszolutizmus már nem felvilágosult?

A tiszaháti csendbiztos

A jobboldal-baloldal ellentéte csak fedőszöveg, valódi jelentése alig van. Hagyományosan a baloldal tartja kívánatosnak az állam erőteljesebb jelenlétét a gazdaságban, az állam részvételét a nagyvállalatok irányításában, a közüzemek államosítását. Innen nézve a Fidesz baloldali párt. A jobboldali-baloldali megosztottságot ma elsősorban a múlthoz való viszony határozza meg. A jobboldali a magyarországi kommunizmus történetét folyamatos zsarnokságnak látja, a kommunistákat a nemzet létre törő hazaárulóknak. A baloldali szerint a kommunizmus még mindig jobb volt, mint a Fidesz-uralom. Valójában a jelenlegi Fidesz-kormányzat teli van volt MSZMP-tagokkal, a baloldalon maradt volt MSZMP-tagok viszont úgy emlékeznek, mintha világeletükben liberális demokraták lettek volna. Választóvonal a Horthy-rendszerhez való viszony is, Trianon, a holokauszt. Az államadósság vagy a munkaerőpiac kérdéseit meg lehet vitatni, és ha a pártok világosan különböző álláspontot képviselnek, akkor a választópolgár eldöntheti, melyik pártot támogatja – ez volna a parlamentáris demokrácia értelme. Azt azonban nem lehet eldönteni, mi a rosszabb, a deportálás vagy a hadifogság, ki a nagyobb gazember, a nyilas pártszolgálatos vagy az ávós. Ezért olyan kilátástalan az alkotmányosság jövője.

Április 6-án, Budapesten a szavazók 38,5 százaléka adta a szavazatát a Fidesz-KDNP listájára, 36,7 százaléka a Kormányváltókra; a különbség tehát elenyésző. Vidéken ezzel szemben 46,4 százalék szavazott a kormányzó pártokra, és mindössze 23,1 százalék a baloldal koalíciójára. Budapest 18 egyéni körzetében a kormánypártok és a kormányváltó koalíció mandátumainak aránya 10:8. Vidéken: 86:2. A Fidesz megrémült, egy baloldali főváros a Fidesz országában olyan lenne, amilyen az 1930-as évek vörös Bécsé volt a klerikális-konzervatív Ausztriában. Hozzá is kezdtek a fővárosra vonatkozó választási törvény átalakításához. Ha elfogadják – és már hogyan fogadnák el –, az ellenzék aligha nyerhet. Nem sportszerű gesztus, de hát 1994 nyarán az MSZP-SZDSZ kétharmados többsége is megváltoztatta a küszöbön álló önkormányzati választás szabályait.

Az országos átlagtól jelentősen eltérő budapesti választási eredmény sokkal több, mint a pártpreferenciák különbözősége. Eötvös Károly a tiszaezlári vérvádügyről írott *A nagy per* című könyvében ismertette a járási csendbiztos eljárását: Récsky András a saját házában fogva tartott tizennégy éves Scharf Mórictól éjszakai kihallgatáson csikarja ki a vallomást, amely a vádirat alapjául szolgált. Budapesten, az országgyűlés ülésén, 1882. május 24-én, Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminiszter éles szavakkal utasította vissza Istóczy Győző antiszemita interpellációját. A szabolcsi Tiszaháton ellenben a csendbiztos volt az úr. A „liberális”, a „kozmpopolita”, a „zsidó”, a „bűnös” Budapest meg az „egészséges”, „magyar” vidék szembeállítás, ellentéte azóta él, amióta Budapest az ország politikai központja. A falvak és kisvárosok erős embereinek, a csendbiztos meg Béla bácsi, a *Rokonok* polgármestere utódainak elemi érdekük, hogy ez így is maradjon. Az alkotmányosság helyreállításának nemcsak választási eredmények,

politikai ellentétek állják az útját, de évszázados sérelmek és dühök is, amelyeket Orbán Viktor sokkal jobban ismer és ért, mint az ellenfelei.

Sérelmek versengése

A Fidesznek sikerült kisajátítania vagy befolyása alá vonnia minden olyan médiát, amely valóban eléri a lakosság szélesebb rétegeit. A helyzet rosszabb, mint a Kádár-rendszerben, mert akkor, a formális cenzúra idején, százezrek hallgatták rendszeresen a Szabad Európát. A Policy Agenda elemző cég 2014. február 2-től a parlamenti választás napjáig figyelte az RTL Klub *Híradó*, a TV2 *Tények* és az MTV *Híradó* témáit (<http://www.alon.hu/valasztasok/falvakban-mar-jobbik-masodik-ero>). A témák zömét persze a Fidesz érdekei határozták meg, de azért bekerültek a híradásokba az ellenzék által felvetett ügyek is. A holokausztt és különösen a megszállási emlékmű kérdése, úgy tetszik, a választási kampányban a céljával ellentétes hatást váltott ki. Meglehet, e témákat a Fidesz hírgyárában tolták előtérbe, a baloldal pedig rájuk kattant. Elképzelek egy tévénezőt, aki nézi a híradást, és azt gondolja: mi közöm hozzá, hogy a zsidóknak nem tetszik a kormány terve az új holokausztt-központról. Intézzék el egymás közt. A megszállási emlékmű történelemhamisítás. Persze hogy az. De csak megjeleníti az Alaptörvény történelemhamisítását. A németeket nem Horthy hívta be, még csak formálisan se. Igaz, hogy az olajozottan működő magyar közigazgatás meg a társadalom inkább rokonszenvező közönye nélkül nem lehetett volna néhány hét alatt elhurcolni félmillió zsidót. De német megszállás nélkül egyáltalán nem lett volna deportálás. A Horthy-rendszernek seregnyi egyéb bűne is volt: a feudális birtokrendszer meg a félf feudális társadalmi viszonyok, az anakronisztikus választási rendszer fenntartása, továbbá a ragaszkodás a Mindent vissza! elszállt követeléséhez. Ezeket a bűnöket azok a népi írók bírálták szenvedélyes gyűlölettel, akiknek sok esetben nem alaptalanul vetik a szemére, hogy a zsidótörvényekkel szemben közönyösek vagy megengedők voltak. A zsidó sérelmeknek és szorongásoknak meghatározó szerepük volt a Demokratikus Charta létrehozásában, amely 1991-ben egy táborba terelt hajdani ellenzékieket és hajdani munkásöröket. A Chartának pedig abban, hogy az SZDSZ belépett a Kádár-rendszer hűséges funkcionáriusa, Horn Gyula kormányába. Most ugyanaz a kettős kötöttségű – liberális és emeszpés – kör támadta megbántottan Schiffer András, mert azt merészelte mondani, hogy a megszállási emlékmű jelképes ügyénél vannak fontosabb társadalmi kérdések.

Mit hoz a jövő?

„[M]inél bonyolultabbá vált Európa, annál nyilvánvalóbbnak kellett lennie az igazságnak, amely szerint a népek lelki alkata épp oly változatlan, mint az egyes emberé” – írta Pap Károly *Zsidó sebek és bűnök* című esszéjében (1935). Hasonlóképpen vélekedett Alexis de Tocqueville is. A forradalmi nép – idéztem egy régebbi írásomban – „[r]abszolgai hajlamokat vitt magával a szabadság világába”. A jakobinusok és utódaik XIV. Lajos központosított állama mintáját követték az egységes és oszthatatlan Francia Köztársaságban (*XIV. Lajos, Tisza Kálmán és Schiffer András, ÉS, 2012/48., nov. 30.*). Oroszországban a cárok egyszemélyes uralma túlélte a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat (NOSZF) és a Szovjetunió összeomlását. Magyarországon 1990 és 2010 között hozzászoktunk, hogy a választók leváltják a kormányt. Pedig az egypártrendszer nem a kommunisták találmánya. 1875-től az első világháború végéig a kormány – az ellenzéki koalíció rövid kormányzásától eltekintve – nem bukott meg. 1922-ben egyesült Bethlen és Nagyatádi pártja. Változott a párt neve, változott a politikája, a vezetése, de olyanra, hogy a választáson megbukott volna, nem került sor. Persze minden analógia sántít, 1935-ig nagyon korlátozott volt a választójog. Egyelőre valószínű, hogy a Fidesz tönkre fogja tenni a Jobbikot, ahogy tönkre tette az MDF-et és a kisgazdákat is. Ennek fejében a retorikája még jobboldalibb lesz, hisz a Jobbik szavazóira azért szüksége van. A baloldalt viszont nem fogja tönkretenni, mert ellentétben a lenini kommunista párttal, tudja, hogy egy kis ellenzékre szükség van. Lehet, hogy Magyarországon a parlamentáris egypártrendszer lesz a túlélő hagyomány.

Most, hogy befejeztem ezt az írást, mégis csak elmegyek tüntetni az *origo* főszerkesztőjének menesztése ellen. Hogy miért? „De ha elárasztanak az esetlen határozók, a kopár kötőszavak / Végeredményben nem fontos más, csak a csak meg a csak meg a csak” – írta Vas István 1964-ben.

(Következő számunkban Csizmadia Ervin és Szüdi János írása.)